

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.274>

JEL classification: H39, H72, O23

UDC: 336.22

Василь ДЕМ'ЯНИШИН

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: v.g.demianyshyn@gmail.com
ORCID iD: 0000-0002-2140-1925
ResearcherID: I-2248-2017

Федір ТКАЧИК

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: tkachyk.fp@gmail.com
ORCID iD: 0000-0002-4783-6919
ResearcherID: H-6510-2017

Марія СІЩУК

здобувач,
кафедра фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: masha_25@ukr.net
ORCID iD: 0009-0009-8354-4268

ПРАГМАТИЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ПОСИЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах воєнного стану в Україні є одним з ключових завдань ефективної роботи органів місцевого самоврядування в територіальних громадах. Вони повинні налагоджувати дієву співпрацю з органами державної влади, зокрема Державною податковою службою України, міжнародними інституціями, профільними (громадськими) організаціями з питань бюджету та адміністрування податкових платежів, суб'єктами підприємницької діяльності – платниками податків у сфері формування достатнього фінансового потенціалу місцевих бюджетів щодо забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Постає необхідність в обґрунтуванні шляхів формування ресурсів місцевих бюджетів за рахунок ефективного використання фінансних інструментів з урахуванням сучасних економічних умов функціонування територіальних громад в Україні.

Мета статті полягає в моніторингу теоретико-практичних засад формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів в Україні та напрацюванні шляхів його оптимізації задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад в сучасних умовах.

Метод (методологія). Для написання статті було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системний, функціональний аналіз, структурний, статистичні методи,

© Василь Дем'янин, Федір Ткачик, Марія Сіщук, 2024

Отримано: 23.08.2024 р.

Рекомендовано до друку: 12.09.2024 р.

Опубліковано: 30.09.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Дем'янин В., Ткачик Ф., Сіщук М. Прагматизм формування та посилення фінансового потенціалу місцевих бюджетів в Україні. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 274-285. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.274>

порівняння, узагальнення, спостереження, індукції, дедукції та інші методи наукового пізнання.

Результати. Обґрунтовано теоретико-методичні домінанти формування місцевих бюджетів в Україні. Побудовано організаційну схему акумулювання фіскальних ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. Здійснено аналіз показників надходжень державного та місцевих бюджетів у розрізі категорій доходів, що дало змогу встановити загальний зростаючий тренд податкових платежів не зважаючи на реалії протидії ризикам воєнного стану. Встановлено, що найбільш фіскально ефективним є алгоритм справляння та розподілу податку на доходи фізичних осіб між ланками бюджетної системи, що підтвердилося емпіричними розрахунками виконання планових (уточнених) індикаторів діяльності органів Державної податкової служби України. Дослідження дало змогу виявити, що на практиці забезпечення функціонування територіальних громад за рахунок доходів від місцевих податків і зборів відбувається внаслідок надходжень від єдиного податку, а також орендної плати за землю, в той час як надходження від податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки мають менший фіскальний ефект. У регіональній площині спостерігаються певні фіскальні втрати місцевих бюджетів у прифронтових областях, що потребує належного реагування органів державної влади та місцевого самоврядування для стабілізації фіскального потенціалу відповідних місцевих бюджетів. З урахуванням таких тенденцій запропоновано шляхи нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів в Україні, що базуються на співпраці органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів фіскального простору, формуванні сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату в регіонах, використанні сучасних інформаційних систем і технологій адміністрування податкових платежів, дотриманні ключових принципів формування бюджетних ресурсів в зарубіжних країнах тощо.

Ключові слова: податкова політика; міжбюджетні відносини; місцеві бюджети; фіскальний потенціал; бюджетний процес; адміністрування податкових платежів; сталий розвиток територіальних громад.

Вступ

У сучасних умовах розвитку економіки та проведення реформи децентралізації, пошук ефективних фінансових інструментів для забезпечення наповнення дохідної частини місцевих бюджетів стає особливо актуальним завданням, що обумовлено потребою формування фінансової самостійності територій, їх здатністю до саморозвитку й забезпечення потреб громадян.

Дослідження проблеми формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів та пошук можливих шляхів покращення фіскального управління на місцевому рівні, дають змогу розкрити ключові аспекти та інструменти, які сприяють забезпеченню фінансової самостійності та конкурентоспроможності територіальних громад у сучасних умовах.

На сьогоднішній день війна, розпочата російською федерацією в Україні, створила додаткові ризики та загрози для фінансової стійкості місцевих бюджетів, водночас, це стало фактором суттєвого впливу на конкурентоспроможність територіальних громад. Спроможність органів місцевого самоврядування адекватно й гідно відповісти

на виклики воєнного часу, визначає їхню здатність до відновлення та посилення фіскального потенціалу й результативної реалізації необхідних соціально-економічних проектів. У воєнний період виконавчі підрозділи органів місцевого самоврядування стикаються із завданнями щодо забезпечення фінансової самостійності, збереження життєво необхідних послуг для громадян, відновлення та захисту енергетичних і критично-важливих інфраструктурних об'єктів, реалізації інвестиційних й інноваційних проектів, при цьому враховуючи суттєві обмеження та непередбачуваність в умовах протидії бюджетним ризикам в умовах повномасштабної війни.

Ефективне функціонування місцевих бюджетів визначає можливість практичної реалізації адміністрування податків і зборів в контексті формування та посилення фіскального потенціалу місцевих бюджетів, що, в свою чергу, вимагає активізації наукових пошуків і напрацювання дієвих пропозицій та рекомендацій.

Реалізм міжбюджетних відносин вимагає активізації наукових пошуків у сфері акумулювання фіскальних ресурсів державного та місцевих бюджетів, зокрема за рахунок

податкових платежів. В цій царині слід відзначити напрацювання таких вчених та фахівців [1; 2; 7; 14]. Особливості адміністрування податків і зборів до місцевих бюджетів в сучасних умовах протидії новітнім ризикам і загрозам висвітлено в таких розглянутих публікаціях [3; 5; 11; 12]. Водночас, інституційно-правові засади функціонування суб'єктів фінансового простору та їхньої взаємодії щодо нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів у тактичній та стратегічній перспективі відображено в таких джерелах [4; 6; 8; 9; 10; 13; 15].

Однак ризиковість глобального та національного фінансових просторів вимагає пошуку ефективних шляхів формування і нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів, що потребує відповідного наукового обґрунтування, інституційного й методичного забезпечення. На нашу думку, використання адекватних інноваційних підходів в процесі прийняття фінансних рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, базуючись на кращих світових практиках та враховуючи актуальність цифровізації адміністрування податків і зборів сприятиме нарощуванню фінансового потенціалу місцевих бюджетів з метою забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні.

Мета статті

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних аспектів і практичних тенденцій акумулювання фінансних ресурсів місцевих бюджетів в Україні для забезпечення максимального забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах протидії сучасним викликам.

Виклад основного матеріалу дослідження

Роль доходів місцевих бюджетів важко переоцінити, оскільки вони є інструментом механізму реалізації фінансової політики на місцевому рівні, диверсифікують можливості органам місцевого самоврядування забезпечувати належне виконання покладених на них завдань і функцій, підвищувати їхню автономізацію і ефективність функціонування. Дефіцитність стабільних доходів у місцевих бюджетах призводить до зменшення рівня

фінансової самостійності та фінансової незалежності, суттєво обмежує здатність органів місцевої влади впливати на відновлення й розвиток підконтрольних адміністративно-територіальних громад.

На думку М. Крутько, «місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування та які сприяють забезпеченню фінансової самодостатності розвитку територій держави, визначають ефективність впливу місцевих органів влади на розвиток економічного потенціалу їх територій» [1, с. 57]. Основними іманентними ознаками місцевих бюджетів є такі як територіальна приналежність, соціальна орієнтованість, корелятивність та залежність від економічного і природно-ресурсного потенціалів територіальної громади, специфічність формування й функціонування місцевих бюджетів залежно від побудови міжбюджетних відносин в державі тощо.

Водночас, місцеві бюджети можна ідентифікувати як засіб акумулювання і перерозподілу доходів, необхідних для забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток територій і фінансування регіональних програм. Кожен орган влади повинен мати свої фінансові джерела, достатні для вирішення соціально-економічних завдань регіону [2, с. 33].

З метою забезпечення принципу самостійності місцевих бюджетів і надання фінансової незалежності органам місцевого самоврядування при виконанні покладених на них функцій основну увагу зосереджено на власних дохідних джерелах у системі формування фінансних ресурсів місцевих бюджетів для сталого розвитку територіальних громад (рис. 1).

З урахуванням специфіки місця формування фінансові ресурси місцевого самоврядування класифікуються таким чином:

- «власні фінансові ресурси, сформовані на території місцевого самоврядування в процесі створення валової доданої вартості;
- фінансові ресурси, створені на інших територіях країни, які за допомогою розподільних процесів спрямовуються

органам місцевого самоврядування при недостатності власних коштів» [3, с. 181].

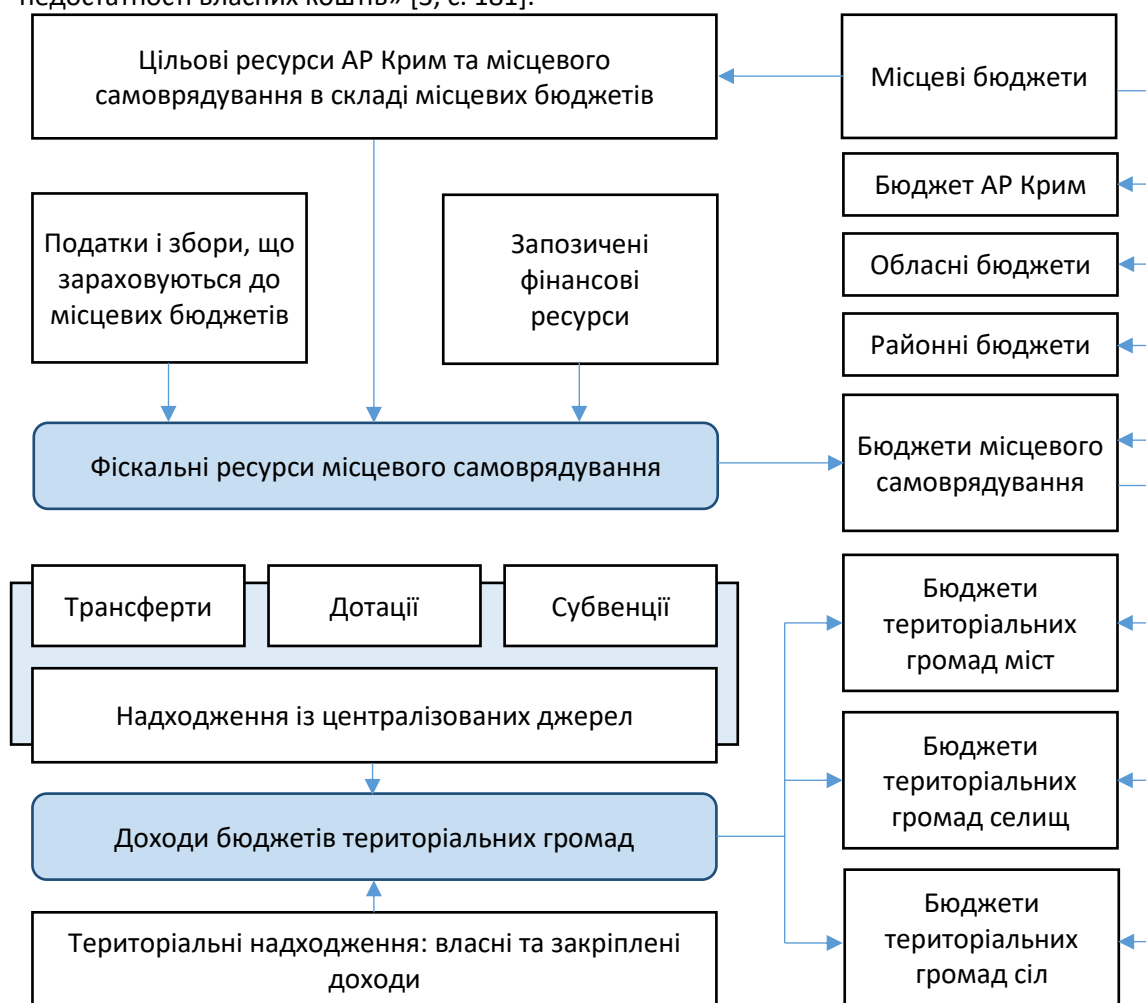

Рис. 1. Організаційна схема акумулювання фіскальних ресурсів територіальних громад в Україні

Джерело: побудовано авторами самостійно.

Домінуюча роль в трансформації фінансових ресурсів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад відводиться раціональним підходам виконання доходів місцевих бюджетів. Згідно зі ст. 9 Бюджетного кодексу України доходи місцевого бюджету класифікуються за такими розділами:

- податкові надходження, ключову частку яких забезпечує податок з доходів фізичних осіб та інші види податків;
- неподаткові надходження, які трансформуються доходами від власності та підприємницької діяльності, а також за рахунок адміністративних зборів, платежів, штрафів, відповідних фінансових санкцій тощо;
- доходи від операцій з капіталом – надходження від продажу основного

капіталу, землі й нематеріальних активів, що знаходяться у комунальній власності;

- трансферти – фінансові ресурси, отримані від інших органів державної влади та (або) органів місцевого самоврядування, урядів інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі» [4].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану відбулися зміни бюджетного законодавства, які стосуються методів і способів управління публічними фінансами, в тому числі й місцевих бюджетів. Спрощено процедуру бюджетного процесу на місцевому рівні та розширено повноваження як уряду, так і місцевих органів влади щодо управління та використання бюджетними коштами [7].

Аналіз доходів державного та місцевих бюджетів за різними джерелами з 2018 по 2023

роки вказує на їх вплив на конкурентоспроможність та фінансову самостійність територій, нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів.

Емпіричний підхід засвідчив певний нестабільний тренд в процесі формування доходів Державного бюджету України за рахунок податкових надходжень у 2022 році, за рахунок неподаткових надходжень – у 2021 році, за рахунок фінансів органів державного управління – у 2022 році. Проте позитивну динаміку демонстрували показники фіскальної ефективності податків і зборів (2018-2021 роки, а також 2023 рік), зокрема суттєвий приріст було виявлено у податкових надходженнях у 2023 році в 2,9 рази по відношенню до попереднього звітного року, а також колосальний приріст надходжень від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій у 2022 році в 370 разів. Такі тенденції були пов'язані з економічними та фінансовими чинниками, кризою спровокованою коронавірусною пандемією, фінансовими асиметріями після початку повномасштабної війни та активною міжнародною підтримкою для подолання її наслідків.

На жаль, у 2022 році, через розпочату росією війну, загальний обсяг доходів місцевих бюджетів України знову знизився в 1,05 рази, а в 2020 році – в 1,19 рази. У розрізі бюджетних категорій відзначимо спадні тренди за неподатковими надходженнями у 2019 році (в 1,07 рази), у 2020 році (в 1,22 рази), а також у 2022 році (в 1,23 рази); за доходами від операцій з капіталом у 2022 році (в 1,52 рази); за фінансовими ресурсами від державних органів у 2019 році (в 1,15 рази), у 2020 році (в 1,62 рази) та 2022 році (в 1,48 рази). Натомість суттєвий зростаючий тренд спостерігаємо за податковими надходженнями (найбільший приріст у 2021 році в 1,21 рази), а також за неподатковими надходженнями (найбільший приріст у 2023 році в 1,65 рази), що стосується інших тенденцій, то їх можна побачити за результатами побудованої таблиці 1.

Водночас варто відмітити, що у 2022-2023 рр., незважаючи на критичні обставини та ризики фіскального простору, податкові надходження не лише не зменшились але й

показали приріст на 13% та 10% відповідно у порівнянні з попередніми періодами. Така тенденція свідчить про важливий вплив реформи децентралізації, яка покращила фінансову автономію територій і збільшила ефективність діяльності місцевих й державних органів у адмініструванні податків. Також була відчутною підтримка Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ, надходження від яких до місцевих бюджетів України перевищили планові показники на 102,3%. Саме зовнішня підтримка України є на сьогодні важливою запорукою стійкості та розвитку регіонів, особливо в умовах воєнного стану [7].

Ефективність діяльності Державної податкової служби України та органів місцевого самоврядування в контексті адміністрування податків і зборів до місцевих бюджетів можна виявити за рахунок виконання планових показників (табл. 2). Зокрема, найбільш фіскально ефективним є механізм справляння та розподілу між ланками бюджетної системи податку на доходи фізичних осіб, про що свідчить стабільний характер виконання планових (уточнених) індикаторів у 2021-2023 рр. з іншої сторони, найбільше недовиконання простежується у сфері адміністрування акцизного податку у 2022 році (82,8%), що може бути пояснено впливом ризиків воєнного часу на діяльність суб'єктів підприємництва – платників акцизного податку, а також внаслідок трансформацій нормативів його зарахування до місцевих бюджетів.

В цьому контексті зауважимо про зміни у 2023 році, згідно з якими частка акцизу для місцевих бюджетів розраховується як співвідношення обсягу реалізованого суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі пального на відповідній території за попереднє півріччя до загального обсягу такого реалізованого пального за попереднє півріччя в цілому по Україні з урахуванням даних реєстраторів розрахункових операцій. Після отримання даних від Державної податкової служби України, казначейство здійснюватиме протягом півріччя щоденний розподіл між бюджетами місцевого самоврядування частини (13,44%) акцизного податку на пальне у терміни не пізніше останнього робочого дня січня та липня [8].

Таблиця 1. Показники надходжень державного та місцевих бюджетів в Україні за 2018-2023 рр., млрд. грн

	Державний бюджет						Місцеві бюджети					
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Категорії доходів												
Податкові надходження	753,82	799,78	851,12	1107,09	949,76	1203,54	232,53	270,55	285,57	346,71	393,46	434,54
Неподаткові надходження	164,68	186,68	212,95	175,36	346,33	991,6	28,03	26,11	21,46	27,18	22,04	36,51
Доходи від операцій з капіталом	0,65	0,18	0,79	0,33	0,61	0,1	2,14	2,93	3,47	3,46	2,28	3,62
Від органів державного управління	7,31	8,73	10,65	12,58	9,47	42,92	298,94	260,3	160,18	202,73	136,75	177,39
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	1,46	1,14	1,03	1,29	481,09	433,4	0,09	0,04	0,15	0,04	0,22	0,2
Цільові фонди	0,19	1,77	0,19	0,21	0,14	0,43	0,68	0,6	0,65	0,57	0,34	0,35
Всього	928,11	998,28	1076,02	1296,85	1787,39	2671,99	562,42	560,53	471,48	580,69	555,09	652,61

Джерело: складено авторами на основі [6].

Таблиця 2. Формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів за рахунок податків і зборів, млн. грн.

Період	2021 р.			2022 р.			2023 р.		
	План	Факт	Виконання, %	План	Факт	Виконання, %	План	Факт	Виконання, %
Податкові платежі									
Податок та збір на доходи фізичних осіб	205901	212230	103,1	259062	272245	105,1	289186	289398	100,1
Податок на прибуток підприємств	14288	16092	112,6	13573	13511	99,5	12810	15453	120,6
Рентна плата	6435	8569	133,2	8094	8740	108,0	6325	5982	94,6
Акцизний податок	16757	17849	106,5	15790	13081	82,8	20838	22399	107,5
Місцеві податки та збори	86875	89896	103,5	91723	84305	91,9	94478	100008	105,9
Екологічний податок	1109	1228	110,8	1731	1575	91,0	1107	1298	117,2

Джерело: складено авторами на основі [6].

За допомогою графічного відображення багатовимірних даних у вигляді двовимірної (пелюсткової) діаграми можемо чітко спостерігати результати виконання планових бюджетних показників для функціонування територіальних громад. Зокрема, більше тяжіння до виконання і перевиконання планів у аналізованому періоді характерно для податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств (рис. 2).

Прагматизм забезпечення функціонування територіальних громад за рахунок доходів від місцевих податків і зборів компонується

внаслідок адміністрування єдиного податку (понад 55%), а також податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (9,1%), плати за землю з фізичних та юридичних осіб (12,1%), орендної плати за землю (22,4%) у 2023 році (див. табл. 3).

У структурі місцевих податків і зборів в Україні значну частку становить плата за землю (більше 30 %). Частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, щорічно (за винятком 2022 року) зростає. Це вказує на значний потенціал збільшення його надходжень. У зростанні надходжень від плати

за землю значну роль відіграє нормативна грошова оцінка земель (НГО). Рівень охоплення земель НГО та темпи її актуалізації мають вагомe значення для наповнення місцевих бюджетів. Проблемою є відсутність індексації

НГО сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення [11, с. 57].

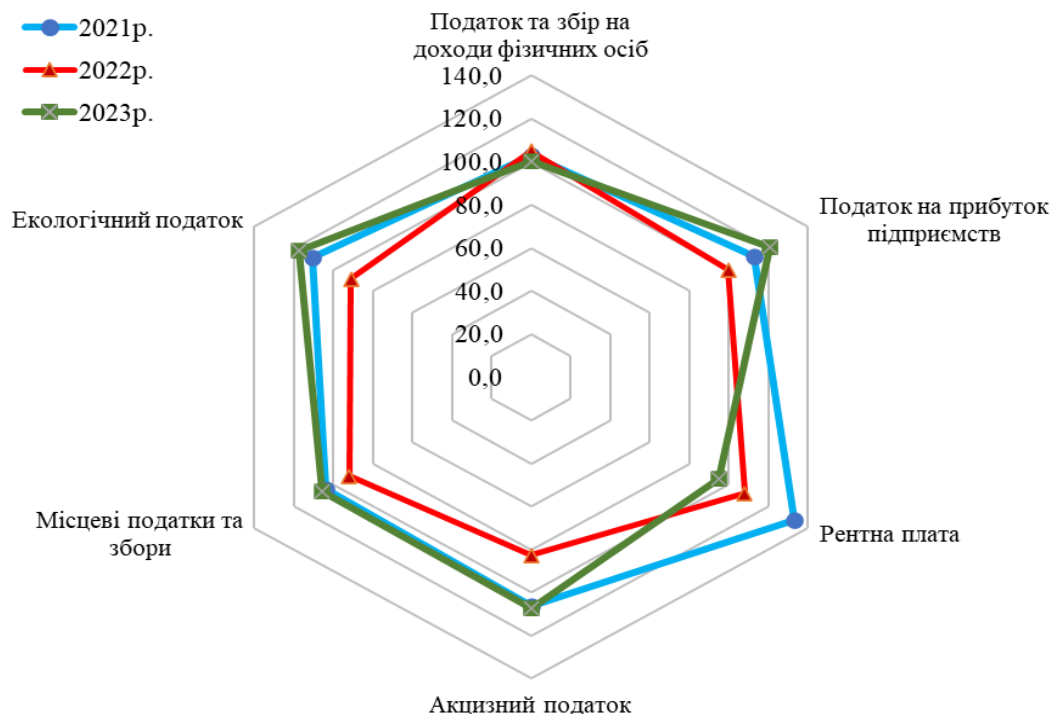

Рис. 2. Діаграма виконання планових показників формування доходів місцевих бюджетів за рахунок податків і зборів, %

Джерело: побудовано авторами на основі [6].

Відзначимо, що однією із суттєвих перепон для успішного адміністрування податку на майно є низький рівень наповнення інформаційних баз та відповідних реєстрів рухомого та нерухомого майна. Зокрема, реєстр речових прав на нерухоме майно, фактично, наповнений лише на 30-50 %, в той час, як земельний кадастр – на 70-80 %. Органи місцевого самоврядування не мають достатніх прав і повноважень для стимулювання власників нерухомого майна вносити інформацію до реєстру, а головне – здійснення заходів впливу на несумлінних платників. Водночас, недосконалість процесу адміністрування місцевих податків і зборів можна пояснити відсутністю достовірної інформації про всіх власників майна, які офіційно зареєстровані в державних реєстрах та, відповідно, у базах даних органів Державної податкової служби України.

Варто також констатувати про відмінність у індикаторах виконання планів бюджетів тих територіальних громад, які більшою мірою постраждали від активних бойових дій чи тимчасової окупації. Такі громади акумулювали в середньому 45% доходів від затверджених ще до початку війни річних планових показників. Низка місцевих бюджетів за підсумками 2022 року мали профіцит, але це засвідчує негативні тенденції. Така ситуація зумовлена певними чинниками, зокрема наявністю грошових надходжень за відсутності можливості використання коштів унаслідок окупації чи бойових дій на території громади; непроведення видатків за спеціальним фондом та згортання реалізації інфраструктурних проєктів та ін. [12, с. 29].

Таблиця 3. Показники надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів в Україні, млн. грн.*

Місцеві податки й збори	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Ставки у 2023 р.
Податок на майно	31272,1	37993,9	37433,4	43242,7	36790,8	43829,4	–
В т. ч.: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	3636,0	4882,3	5758,9	7632,0	7118,9	9139,9	Не $\geq$ 1,5% МЗП
земельний податок	9870,6	13349,6	12813,6	13843,6	11126,3	12086,7	Якщо проведено НГО: від 0,1% до 12%; якщо не проведено НГО: від 0,1% до 5%.
орендна плата за землю	17450,6	19486,0	18658,1	21419,7	18442,1	22442,1	Не більше від розміру земельного податку
транспортний податок	314,9	276,0	202,8	158,4	103,4	160,5	25000 грн.
Збір за місця для паркування ТЗ	99,9	114,9	91,2	127,1	101,8	151,4	Не $\geq$ 0,075% МЗП
Туристичний збір	90,7	196,2	130,6	243,9	186,4	222,6	Не $\geq$ 0,5% МЗП для внутрішнього туризму; не $\geq$ 5% МЗП для в'їзного туризму
Єдиний податок	29564,3	35270,3	38031,0	46282,4	47226,1	55805,4	I гр. 10% ПМ; II гр. 20% МЗП; III гр. % від доходу
Всього	61026,0	73575,3	75686,2	89896,6	84305,1	100008,8	–

Джерело: складено авторами на основі [6; 9; 10].

У 2023 році ситуація щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів у регіональній площині зазнала певних трансформацій. Зокрема, за 2023 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 441 875,0 млн гривень. Приріст надходжень до загального фонду проти 2022 року склав 11,0% або + 43 821,8 млн гривень. Не забезпечено приросту доходів по 4-х областях – Луганській (-59,9%), Херсонській (-28,0%), Донецькій (-16,2%) та Запорізькій (-5,3%) [13]. У інших областях динаміка відзначалася позитивним аспектом, що можна спостерігати на рис. 3. Вагомий приріст доходів по цих областях пояснюється, зокрема, тим, що у такі регіони в значній мірі переселились внутрішньо-переміщені особи та перемістився бізнес із територій, де ведуться (велися) бойові дії або територій, тимчасово окупованих

збройними формуваннями російської федерації.

Враховуючи зарубіжну специфіку [14], наголосимо, що партнерство, транспарентність і підзвітність податкових інституцій та органів місцевого самоврядування в сфері майнового оподаткування – це запорука забезпечення успішного розвитку територіальних громад, піднесення економічного і соціального потенціалу. Для прозорості та підвищення довіри до податкових органів і місцевої влади в контексті удосконалення процедур адміністрування майнових податків платники податків повинні мати можливість спілкуватися з ними, отримувати належний досвід до відповідної публічної інформації та обговорювати важливі стратегічні орієнтири розвитку майнового оподаткування, зокрема положення Національної стратегії доходів до 2030 року щодо посилення функцій органів

місцевого самоврядування в частині адміністрування податків, які зараховуються до місцевих бюджетів [15].

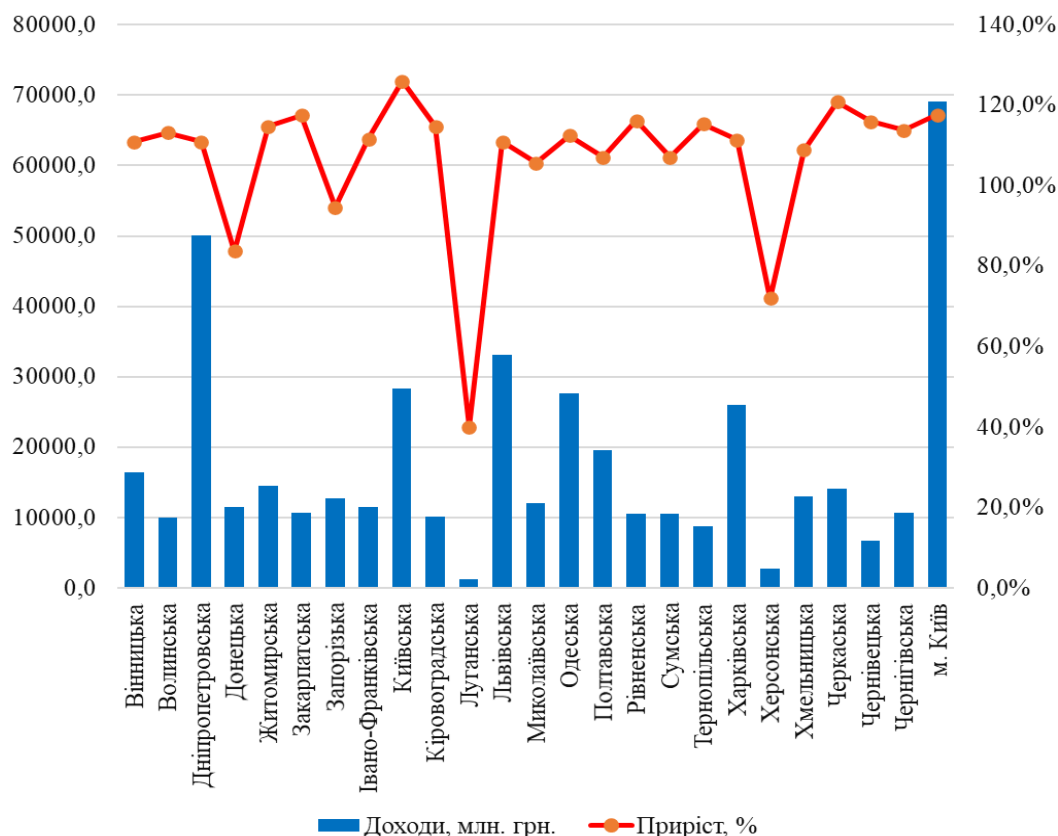

Рис. 3. Темпи приросту (спаду) фактичних надходжень загального фонду місцевих бюджетів в Україні у 2023 році

Джерело: побудовано авторами на основі [6; 13].

Отже, незважаючи на певну адаптацію органів місцевого самоврядування до реалізму протидії ризикам воєнного стану та докладання зусиль для нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів, зокрема за рахунок податків і зборів, існує низка проблем, які в тактичній перспективі можуть вплинути на забезпечення фінансової самостійності та незалежності бюджетів територіальних громад в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином реалізм та прагматизм нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів в Україні потребує інноваційних та ефективних рішень, які можна забезпечити за допомогою таких заходів:

- активізація співпраці органів місцевого самоврядування, відповідних структурних підрозділів ДПС України, податкових експертів і платників податків у процесі адміністрування місцевих податків і зборів;
- забезпечення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату в територіальних громадах, зокрема за рахунок фіскальних інструментів (в т. ч. встановлення відповідних елементів місцевих податків) з метою поживлення економічної діяльності в громаді, що сприятиме нарощуванню фіскального потенціалу за рахунок податкових і неподаткових надходжень;
- використання інформаційних систем і технологій в сфері генерування адекватної бази даних (реєстру) об'єктів нерухомого майна для цілей оподаткування;

- виконання пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку територіальної громади за рахунок бюджетних коштів на засадах транспарентності, прозорості, відкритості, гласності тощо;
- подальша ефективна реалізація практичних підходів фіскальної децентралізації, оскільки вона є характерною

ознакою податкової політики країн Європейського союзу та однією з умов євроінтеграції України. На нашу думку, диверсифікація податкових повноважень органів місцевого самоврядування в частині автономізації функціонального забезпечення адміністрування місцевих податків і зборів сприятиме зміцненню фіскального потенціалу місцевих бюджетів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крутько М. А. Місцевий бюджет як елемент бюджетної та фінансової системи України: правові аспекти. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 56–60.
2. Gorikhovskiy M., Oganessian V. Formation of fundamentals of Staroushytsk territorial community in Ukraine development strategy on the basis of SWOT-analysis. *Journal SEPIKE Special Edition Ukraine*. 2022. Part 2. P. 31–37.
3. Кужда Т., Луциків І., Галушак О. Дослідження стану виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 1 (86). С. 178–186.
4. Бюджетний Кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
5. Марченко С. Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2023 р. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1102>.
6. Державний веб-портал бюджету для громадян. Доходи. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.
7. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2937>.
8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень: Закон України від 03.11.2022 року № 2709-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-20#Text>.
9. Звіти про виконання Зведеного бюджету України за 2018–2022 рр. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
10. Податковий кодекс України № 2755-IV від 02 грудня 2010 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
11. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Особливості сплати підприємствами місцевих податків під час дії правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. №78. С. 54–59.
12. Паутова Т., Сушко Н., Овчаренко Т., Чечуліна О. Вплив війни на бюджети територіальних громад; за заг. ред. Шубіна О. Аналітичне дослідження показників бюджетів за 2021–2022 роки 60 територіальних громад партнерів Програми USAID DOBRE у 10 областях України. 2023. 127 с.
13. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за 2023 рік (без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022). Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Довідка_на_сайт_за_2023_рік.pdf.

14. Hallett A. H. Fiscal autonomy vs. fiscal federalism in the euro zone. *Economia Politica: Journal of Analytical and Institutional Economics*, Springer; Fondazione Edison. 2017. Vol. 34 (2). P. 179-188.

15. Національна стратегія доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. Урядовий портал. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

REFERENCES

1. Krutko, M. A. (2022). Local budget as an element of the budget and financial system of Ukraine: Legal aspects. *Private and Public Law*, (1), 56-60.
2. Gorikhovskiy, M., & Oganessian, V. (2022). Formation of fundamentals of Staroushytsk territorial community in Ukraine development strategy on the basis of SWOT-analysis. *Journal SEPIKE Special Edition Ukraine*, Part 2, 31-37.
3. Kuzhda, T., Lutsykyv, I., & Galushchak, O. (2024). Research on the state of execution of local budgets of Ukraine during wartime. *Galytskyi Economic Bulletin*, 1(86), 178–186.
4. Budget Code of Ukraine, No. 2456-VI from July 8, 2010. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
5. Marchenko, S. (n.d.). On the specifics of drafting local budget projects for 2023. Retrieved from: <https://ibuhgalter.net/articles/1102>.
6. State Budget Portal for Citizens. (n.d.). Revenues. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.
7. Tsymbaliuk, I. O., Pavlikha, N. V., & Korneliuk, O. A. (2023). Local budgets as the basis of financial independence and competitiveness of territories. *Economy and Society*, (55). Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2937>.
8. On Amendments to the Budget Code of Ukraine Regarding the Update and Improvement of Certain Provisions: Law of Ukraine No. 2709-IX from November 3, 2022. *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-20#Text>.
9. Reports on the Execution of the Consolidated Budget of Ukraine for 2018–2022. (n.d.). *State Treasury Service of Ukraine*. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
10. Tax Code of Ukraine No. 2755-IV from December 2, 2010. *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
11. Kuzmenko, O. V., & Chorna, V. G. (2023). Features of the payment of local taxes by enterprises during the legal regime of martial law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, (78), 54–59.
12. Pautova, T., Sushko, N., Ovcharenko, T., & Chechulina, O. (2023). The impact of the war on the budgets of territorial communities; edited by O. Shubin. Analytical study of budget indicators for 2021–2022 in 60 territorial communities, partners of the USAID DOBRE program in 10 regions of Ukraine.
13. Ministry of Finance of Ukraine. (2023). Report on the performance of general fund revenues of local budgets for 2023 (excluding territories uncontrolled by Ukraine as of 24.02.2022). Retrieved from: https://mof.gov.ua/storage/files/Довідка_на_сайт_за_2023_рік.pdf.

14. Hallett, A. H. (2017). Fiscal autonomy vs. fiscal federalism in the euro zone. *Economia Politica: Journal of Analytical and Institutional Economics*, Springer; Fondazione Edison, 34(2), 179–188.
15. National Income Strategy to 2030: Cabinet of Ministers of Ukraine Order No. 1218-r from December 27, 2023. *Government Portal*. Retrieved from: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

Vasyl Demianyshyn, D. Sc. in Economics, Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine

Fedir Tkachyk, D. Sc. in Economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine

Mariia Sishchuk, PhD student, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine

The practice of forming and strengthening the fiscal potential of local budgets in Ukraine

Abstract

Introduction. The formation of the revenue side of local budgets under martial law in Ukraine is one of the key tasks for effective local government in territorial communities. They must establish effective cooperation with state authorities, particularly the State Tax Service of Ukraine, international institutions, specialized (public) organizations dealing with budget and tax administration issues, and business entities – taxpayers – to build sufficient fiscal potential in local budgets and ensure the sustainable development of territorial communities. It is necessary to substantiate ways of forming local budget resources by effectively using fiscal instruments, considering the current economic conditions under which territorial communities in Ukraine function.

Research Objective. The purpose of this article is to monitor the theoretical and practical foundations of forming the fiscal potential of local budgets in Ukraine and to develop ways to optimize it to ensure the sustainable development of territorial communities in the current context.

Methodology. General scientific and special research methods were used in writing the article, including systematic analysis, functional analysis, structural methods, statistical methods, comparison, synthesis, observation, induction, deduction, and other methods of scientific inquiry.

Results. The theoretical and methodological principles of forming local budgets in Ukraine have been substantiated. An organizational framework for accumulating fiscal resources of territorial communities under decentralization in Ukraine has been developed. The analysis of state and local budget revenue by income categories showed a general upward trend in tax payments despite the challenges posed by martial law. It was found that the most fiscally effective algorithm is the collection and distribution of personal income tax across different levels of the budget system, confirmed by empirical calculations of the performance of the State Tax Service of Ukraine in meeting planned indicators. The study also revealed that, in practice, the functioning of territorial communities is mainly supported by revenues from local taxes and fees, particularly the single tax and land rent, while revenues from real estate taxes (other than land) have a lesser fiscal effect. There are certain fiscal losses in local budgets in frontline regions, requiring an adequate response from state and local authorities to stabilize the fiscal potential of these local budgets. Based on these trends, methods for increasing the fiscal potential of local budgets in Ukraine have been proposed, focusing on cooperation between local authorities and other fiscal entities, creating a favorable investment-innovative climate in the regions, using modern information systems and tax administration technologies, and following the key principles of budget resource formation applied in foreign countries.

Keywords: tax policy; inter-budgetary relations; local budgets; fiscal potential; budget process; administration of tax payments; sustainable development of territorial communities.

Cite as: Demianyshyn, V., Tkachyk, F., and Sishchuk, M. (2024). The practice of forming and strengthening the fiscal potential of local budgets in Ukraine. *Economic analysis*, 34 (3), 274-285. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.274>